

Олексійчук З. В.,

Національний університет “Острозька академія”, м.Острог

МОВНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Стаття присвячена розгляду питання мовно-комунікативної компетенції студентів вищих навчальних закладів під час вивчення української та іноземної мов.

Ключові слова: мовно-комунікативна компетенція, педагогічне спілкування, професійна підготовка.

Статья посвящена рассмотрению вопроса языково-коммуникативной компетенции студентов высших учебных заведений во время изучения украинского и иностранного языка.

Keywords: linguistic and communicative competence, pedagogic communication, professional training.

The article highlights the issue of the development of linguistic and communicative competence of university students in the process of learning Ukrainian and English.

Keywords: языково-коммуникативная компетенция, педагогическое общение, профессиональная подготовка.

Питання мовленнєвого розвитку студента вищого навчального закладу є надзвичайно актуальним сьогодні, адже його рівень є ознакою освіченості, зрілості і кваліфікації особистості. За допомогою мовних засобів людина не лише виражає свій внутрішній світ, демонструє інтелектуальний розвиток, а стверджує себе як повноцінного члена суспільства та носія його культурних здобутків і цінностей. Саме тому особлива увага у вищій школі приділяється розвитку мовленнєвих здібностей особистості, а досягненню цієї мети підпорядкована вся система вивчення української та іноземної мов [4, с.2].

Це зумовлює відповідні зміни у визначеннях вищої освіти, її змісту і якості, відображені в державних документах (Закон України “Про освіту”, Закон України “Про мови”, Конституція України, Державна Національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”), Закон України “Про вищу освіту”, Державна цільова комплексна програма “Вчитель”, Національна Доктрина розвитку освіти України в XXI столітті та інші законодавчі акти).

Дослідженню змісту й методики формування компетенцій, а зокрема комунікативної компетенції, присвячені роботи багатьох учених: в Україні – Н.Бібік, О.Бігич, А.Богуш, А. Зернецької, О. Локшиної, С. Ніколаєвої, О. Савченко; у Росії – В. Байденко, Е. Зеєр, І. Зимньої, Д. Ізаренкова, О. Новікова, Б. Оскарссон, С. Шишова; у Латвії – Т. Коке, І. Крамина, А. Ласманіс, І. Масло, І. Тілля, І. Юргена; у країнах Європейського співтовариства

спільна робота вчених у межах програми DeSeCo – Ф. Вайнерт, Дж. Гуді, Ж. Дюпуа, М. Канто-Спербер, Ф. Леві, Д. Райхен, Г. Хейст; у США – В. Айсакс, Р. Барнет, Д. Бом, Г. Големан, Л. Спенсер; у Великобританії – Л. Бахман, Х. Відоусон, М. Вільямс, С. Дьюк, Г. Лайт, Д. Нунан, М. Оскарссон; у Німеччині – К. Бремер, М. Каспер, Е. Келлерман, К. Коль, Х. Оттенхаймер.

Мета нашого дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні твердження про мовно-комунікативну компетенцію студентів філологічних факультетів як основу професійної підготовки.

У роботах Ю. Ємельянова, Л. Петровського та ін. комунікативну компетенцію розуміють як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми. До складу компетентності автори включають деяку сукупність знань і умінь, що забезпечують ефективне протікання комунікативного процесу.

На думку Л. Столяренко, це теж "...здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Для ефективної комунікації характерні досягнення взаєморозуміння партнерів, краще розуміння ситуації і предмета спілкування (досягнення більшої визначеності в розумінні ситуації сприяє вирішенню проблем, забезпечує досягнення цілей з оптимальною витратою ресурсів). Комунікативна компетентність розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії" [10, с. 76].

Р. Квасніша, польський учений, висловив думку, що "комунікаційну компетентність спрощено можна розглянути як здатність до широкого діалогу. Але йдеться не стільки про знання риторики й засвоєння культури і техніки дискусій, скільки про глибокі роздуми над проблемою розуміння Іншого й Себе одночасно з іманентною здатністю толерантного сприймання іншої особи як особистості" [2, с. 23].

Н. Конюхов вважає, що комунікативна компетентність (соціально-психологічна) – це орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, заснована на знаннях, навичках, уміннях, почуттєвому і соціальному досвіді індивіда в сфері міжособистісної взаємодії.

І. Риданова розглядає комунікативну компетентність як систему наукових знань і практичних умінь.

Проаналізувавши наведені тлумачення комунікативної компетентності, можемо побачити, що в основі усіх них лежать міжособистісна взаємодія, спілкування, які ще психологом А. Маслоу вважалися одними із основних та фундаментальних потреб людини, адже спілкування необхідне людині, щоб поділитися з іншими своїми почуттями й переживаннями, для того, нарешті, щоб відчувати себе людиною. Фрустрація цих базових потреб призводить до важких стресів.

Ще методисти 19 століття часто зверталися до питання формування мовно компетентної особистості та впроваджували власні комунікативні

методики. Вони зосереджували увагу на формуванні вмінь читання (О. Д. Алферов, В. І. Чернишов, М. К. Кульман), роботи з текстом (Л. І. Поліванов, Д. М. Овсянко-Куликовський, І. І. Срезневський), культури мовлення учнів (Ф. І. Буслаєв, К. Д. Ушинський) та вдосконаленні й розвитку усного й писемного мовлення (К. Д. Ушинський, В. І. Чернишов) тощо.

Формування мовної особистості забезпечується сукупністю ключових, загальних і спеціальних компетенцій, з-поміж яких мовно-комунікативна професійна компетенція посідає одне з найважливіших місць. Л. Мацько і Л. Кравець пропонують таке визначення останньої: “Професійна мовно-комунікативна компетенція особистості є показником сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності. Сформувані професійну мовно-комунікативну компетенцію покликана сучасна система освіти” [7, с. 4].

В мовленнєвій компетенції мовознавці виділяють: лексичну, фонетичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну. Під *лексичною компетенцією* розуміють наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів. *Фонетична компетенція* – це правильна вимова всіх звуків рідної мови, звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, наголосів, добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонемі; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічний наголос тощо). В основі *граматичної компетенції* лежить неусвідомлене вживання граматичних форм рідної мови згідно із законами і нормами граматики (рід, число, відмінок тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних форм, а *діалогологічна компетенція* – це розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання і звертатися із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей.

Досить продуктивним, на нашу думку, є трактування комунікативної компетентності як готовності особистості до професійної діяльності. Положення про професійно-орієнтовну сутність мовленнєвої діяльності як одного з компонентів професійної готовності і професійного потенціалу майбутнього педагога є домінантою у пошуках шляхів та механізмів формування мовленнєвих умінь. Мовленнєві вміння майбутніх працівників освіти – це феномен, розвиток якого зумовлюється сукупністю психофізіологічних, соціокультурних і педагогічних чинників, сформованими знаннями студента про мовленнєву культуру і можливість її застосування відповідно до потреби, особливостей та мети педагогічного процесу. При цьому готовність до мовленнєвої діяльності роз-

глядається як прояв спеціальних знань, мовленнєвої компетентності та мовленнєвого професіоналізму.

У загальному вигляді комунікацію можна визначити як змістовний аспект соціальної взаємодії.

Т. Донченко складовими мовленнєвої компетенції вважає: а) розвиток здатності студента до повноцінного спілкування за допомогою мовних засобів, оволодіння різними стилями, типами і жанрами мовлення; б) вироблення у них основних видів мовленнєвих умінь (слухати, говорити, читати і писати); в) засвоєння студентами властивостей гарного мовлення (логічність, правильність, точність, виразність, багатство, доречність, влучність); г) формування навичок культури мовлення. Тому мовленнєва компетенція охоплює систему мовленнєвих знань і вмінь, необхідних для спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності.

Провідною метою вивчення як української, так й іноземної мов студентами філологічних факультетів є формування комунікативної компетенції особистості, а бажаним результатом – використання української та іноземної мов як доступного засобу спілкування і збагачення досвіду фахової підготовки [6, с. 27].

Формування мовно-комунікативної компетенції носіїв рідної мови дещо відрізняється від неприродного (неаутентичного) користування мовою, що дістало назву іншомовної комунікативної компетенції. У першому випадку під час цього процесу студентові необхідно досягнути усі розділи граматики та навчитися влучно послуговуватися здобутими знаннями в будь-якій мовленнєвій ситуації, в той час як комуніканту з іншомовною комунікативною компетенцією, окрім знання правил функціонування іноземної мови, слід “виробити здатність взаємодіяти, спілкуватися у міжкультурному контексті, адекватно і гнучко поводити себе у ситуаціях зіткнення з діями, позиціями та очікуваннями представників інших культур” [6, с. 28].

Студентам філологічних факультетів як майбутнім педагогам слід уміти швидко та правильно орієнтуватися в постійно змінюваних умовах спілкування, знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б їх індивідуальності, обставинам спілкування і підтримувати зворотній зв'язок у спілкуванні [3, с. 434].

Головними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт– суб'єктному рівні є: особистісна орієнтація співрозмовників (здатність бачити і розуміти співрозмовника), рівність психологічних позицій співрозмовників (недопустиме домінування викладача у спілкуванні, він повинен визнавати право слухача на власну думку, позицію), проникнення у світ почуттів і переживань, готовність прийняти точку зору співрозмовника, нестандартні прийоми спілкування.

Складовою педагогічного спілкування виступає поняття комунікативної компетентності. Критерії комунікативної компетентності вперше були сформульовані Т. Гордоном. Він визначив її як уміння вийти з

будь-якої ситуації, не втративши власної внутрішньої волі та не давши втратити її партнеру по спілкуванню. Таким чином, основним критерієм компетентності є партнерська позиція в спілкуванні “на рівних”.

Формою реалізації мовленнєвої компетенції є безпосередній процес комунікації, адже спілкування – це процес установалення і розвитку контактів між людьми, зумовлений потребами у спільній діяльності; він вміщує в собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії, сприйняття іншої людини. Підкреслюючи універсальний характер спілкування як явища суспільного життя, Б. Д. Паригін наголошує, що це “багатогранний процес, який може одночасно виступати як процес взаємодії індивідів, і як інформаційний процес, і як ставлення людей один до одного, і як їх процес взаємовпливу один на одного, і як процес співпереживання та взаємного розуміння один одного” [8, с. 178]. На думку Г. М. Андрєєвої, спілкування можна трактувати як взаємодію двох (або ж більшої кількості) людей, спрямовану на об’єднання та узгодження їх зусиль з метою налагодження взаємостосунків та досягнення спільного результату [1].

Будь-який комунікативний акт відображає не лише певну ситуацію, що відповідає реальній дійсності, а й мотиваційну сферу учасників цього процесу, свідомий вибір певних вербальних (лексичних, морфологічних, синтаксичних конструкцій), паравербальних (гучність, тембр, темп, інтонація) та невербальних (жести, міміка) засобів, що сприяють досягненню мети спілкування [11, с. 30].

Література:

1. Андреева Е. В. Социальная психология. – М.: Изд-во МГУ, 1990 – 432 с.
2. Василюк А. Польська професійна педагогіка про компетентність учителів // Шлях освіти. – 1998. – № 4. – С. 23.
3. Волкова Н. П. Педагогіка. – К.: Академія, 2002. – 576 с.
4. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема / Дивослово, – 2006. – № 5. – С. 2-5.
5. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. – Л.: ЛГУ, 1985. – 276 с.
6. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів процесі вивчення іноземної мови // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 4. – С. 27-32.
7. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навч. посіб. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 360 с.
8. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. – М.: Мысль, 1971. – 351 с.
9. Пентлюк М. Професійна підготовка студентів-філологів / Дивослово. – 2005. – № 11. – С. 21-24.
10. Столяренко Л. Д. Основы психологии. – Ростов-на-Дону, 1997. – 327 с.
11. Тищенко О. Комунікативний аспект у навчанні мови / Дивослово. – 2005. – № 6. – С. 30-32.